

Nådsensbrød

Henrik Pontoppidan, 1887 (7,6 ns)

Der stod en eftermiddag et stort spektakel omme i smøgen bag gadekæret, hvor fire-fem sorte indsidder-rønner ligger
5 sammenbyltede under skolebakken.

Anledningen var vægtig nok; det var Stine Bødgers, der skulle på "kassen".

Dette er den folkelige betegnelse for herredets store, nyopførte fattig- eller arbejdshus, der er hele egnens
10 stolthed og pryde. Nu skal man i sandhed også kun vanskeligt kunne tænke sig noget mere fjernt fra disse gamle, smudsige og stinkende sogne-fattiggårde, hvor man i sin tid stuede folk sammen på må og få og lod dem leve efter
15 en kratbevokset banke ud mod fjorden – muret i rødt og gråt, med spir på gavlene og majestætens navneciffer funklende i guld på blå grund over indgangsdøren.

Fremmede, der kommer forbi på vejen, vil sikkert ikke anslå det til mindre end et ting- og arresthus, et kgl. tugthus

20 el. lign.; og mere end en besindig mand, der træder inden for det jernbespigrede plankeværk og betragter de mægtige trappegange, varmeapparaterne og de dekorerede lofter, ryster betænkelig på hovedet og ymter om overdrivelse.

Det skulle da netop være, at han kom op i en af de store
25 sale, hvor lemmerne sidder rækkevis på små halmsæder under vinduerne og fletter sivmætter og binder kurve – mændene og fruentimmerne hver i sin fløj. Der er altid noget meget uhyggeligt ved synet af en sådan forsamling af gamle, livstrætte mennesker, hvem tilværelsen intet længere
30 har at byde – især, hvor livets lange kummer har sat så dybe mærker af tilintetgørelse som blandt disse.

Det er de udslidte kræfter, de forkomne eksistenser fra herredets hytter og huler, der samles her inde imellem disse mure, når hånden bliver for svag og ryggen for kroget til
35 længere at bære livets byrde. De sidder nu her, ens i dragt, med pletfri linned, og så kæmmede og renvaskede, som de næppe nogen sinde har tænkt at skulle blive det i denne verden – men tillige så stille og underlig eftertænksomme, som var virkelig også allerede evigheden begyndt for dem
40 her i disse store, højtidelige rum, hvor lyset falder ind som

med en overjordisk glans, mens hver mindste hosten og harken giver genlyd under de høje lofter som i en kirke.

Tavse og andægtige flytter de deres stive, krogede fingre i det uvante arbejde, fæster simen i halmen, knytter på og
45 trækker til, time ud og time ind med samme mekaniske regelmæssighed som uret i dettes evige
perpendikelvandring henne i kroge – kun nu og da skræmmede op ved lyden af inspektørens knirkende
morgensko, når han nærmer sig op ad trapperne. Der går da
50 et ængsteligt sæt ned gennem rækkerne. Og idet hans store Gud-Fader skikkelse viser sig i døren, dukker alle de gamle
hoveder dybere ned over måtterne.

Den eneste oplivende afveksling i denne lange dags ensformighed er madklokkens klemten. Så snart denne
55 lyder, rejser alle sig op fra sæderne, børster omhyggeligt halmstumperne fra skødet ned i den reglements­mæssige
lille bunke på gulvet og begiver sig ud på trappegangen, hvor en opsynsmand ordner dem i rækker på to og to. Ved et
givet tegn afmarcherer de derpå ned til køkkenlemmen,
60 hvorfra de lidt efter stiger op med en krukke forsigtig

mellem hænderne og trækkene ligesom optøede af den varme, liflige damp, der står dem op om næserne.

Om morgenen er det en halv pot kogt, opspædt vand – øl kalder de det her – og et kvartpund tørt rugbrød, hvilket
65 sidste de ihærdigt og begærligt sutter i sig med de tandløse gummer, idet de flittigt bløder det i vandet. Til middag er det vælling og en sild, eller grøn søbekål med roer og kartofler – samt duften af inspektørens bøj, når de på deres
krukke-march stjæler sig til et øjeblik at standse ud for
70 døren til det private køkken. Flæsket serveres til midaftensmålet sammen med endnu en skive tørt rugbrød og en halv krukke mælkevand, hvorpå opsynet gør en runde gennem stuerne for at påse, at intet unødigt bortspildes eller
overflødigt forpusses.

75 Overhovedet går alt for sig med en præcision og orden, der må kaldes mønsterværdig. Fra lemmerne om morgenen klokken fire purres op af sengene og ind til den reglementerede aftenmønstring, hvor blandt andet
dagsarbejdet udmåles og bedømmes, hersker der en
80 punktlighed og disciplin, der ikke kan være bedre på nogen kaserne.

Man forbavses over den – man kunne næsten sige unaturlige – adræthed, hvormed disse gamle, skørhovede mennesker overalt og ved enhver lejlighed ved at finde deres
85 pladser og kende deres pligter. Selv de genstridigste gemytter og urimeligste særlinge – og hvor findes de oftere end blandt skrøbelige gamle! – slibes i løbet af mindre end fjorten dage til de villigste og føjeligste led i mekanismen og præsenterer sig straks på den første udgangsdag for verden
90 med dette ugengivelige fællespræg af slunken og renvasket tamhed, der karakteriserer dem alle fuldt så vel som selve den grå vadmelsuniform.

Nu må det sikkert også af alle erkendes, at man i den nuværende inspektør har fundet en mand, der i en sjælden
95 grad er som skabt til den stilling, han er sat til at beklæde.

Stor og værdig, så selv gulvene skælver under hans trin – med en gammel underofficers hele fugtige majestæt og upåvirkelige koldblodighed fører han styret i fast og kyndig hånd. Rolig og med en holdning, som kunne han have slutt
100 et spanskør eller i det mindste havde et sådant skjult under sin tæt tilknappede frakke, vandrer han daglig sine rundture op igennem trapperne og hen igennem salene for med sin

enestående evne til at opdage hver mindste uregelmæssighed eller ringeste forsømmelse at udøve
105 anstaltens reglementsmaessige justits.

Til den ende findes nede i kælderen en række små, mørke, vel aflåsedede rum – "brummerne" kaldet – hvor synderne sættes ind til en træbriks, en halmsæk og et nyt testamente for der et par dages tid i ro at overveje og angre deres brøde
110 ... en straf, for hvilken inspektøren som gammel militær har en naturlig forkærlighed, og til hvilken han af egen krænkelse pligtfølelse endnu føjer afknapning på madrationerne til fordel for sin snart helt navnkundige præmiesø "Gine".

Det kan nu efter alt dette ikke forbavse, at denne anstalt
115 fra alle sider berømmes som en virkelig mønsteranstalt, der på samme gang er herredet til ære og økonomisk for sognekasserne. Det er ingen overdrivelse, når inspektøren med selvfølelse betror den fremmede, som han forekommende viser rundt i den vidtløftige bygning, hvorledes dennes indretning og hele eksemplariske levevis har dannet forbilledet for både et og to lignende barmhjertighedsasylers i de nærmeste herreder. Ja, hele landet over ligger der brødre og søstre, der næppe i noget

punkt står væsentlig tilbage, men træk for træk viser
 125 oprindelsens inderlige fællesskab – lige til dette med
 majestætens navneciffer som et betryggende segl over
 indgangsdøren.

Besyderlig nok synes imidlertid herredets fattigfolk slet
 ikke at sætte pris på dette palads, hvormed man så
 130 rundhåndet har betænkt deres gamle dage. Det er endda
 næppe for meget sagt, at dets blotte nævnelse kan få selv
 den stærkeste pundtærsker til at blegne.

Sandsynligvis havde heller ikke Stine Bødkers forstået
 tilstrækkelig at skatte dets sindrige ventileringsystem og
 135 smukke arkitektoniske linier. I alle fald: da man hin omtalte
 eftermiddag kom for at afhente hende, og den enspændige
 fjællevogn, der var tilsagt til at foretage flytningen, holdt
 uden for hendes dør, var hun på ingen måde at formå til at
 følge, og da de ville bruge magt, satte hun sig til modværge
 140 med en sådan lidenskab, at hendes skrig kaldte folk til
 overalt fra byen.

Der blev et frygteligt røre. Den halve smøge stod til sidst
 fuld af alle slags tililende; og igennem tilråb, latter,
 hundegøen og de netop hjemslupne skolebørns jubel hørtes

145 Stine inde fra sin stue at skælde, bande og skrige, sådan som
 kun en drukken og splittergal kælling har vejr til det.

En brøstfældig slagbænk, en ormegnnavet kiste og
 forskelligt gammelt småskrammel – hendes hele bohavé –
 havde man med møje fået fravristet hende og praktiseret ud
 150 ad vinduerne. Og gennem disse, der endnu stod åbne, kunne
 man ude fra se hende vandre rasende og med truende fagter
 frem og tilbage i det tomme rum.

Det havde for øvrigt i den senere tid ikke været noget
 usædvanligt syn for byens folk at se Stine i en sådan
 155 ophidselse. Hun havde forhen været en skikkelig og
 stræbsom kone, der efter sin mands død havde ernæret sig
 selv og mange børn ved redeligt arbejde i roe- og
 kartoffelmarkerne og overhovedet overalt, hvor man havde
 brug for en stærk, bred ryg og et par rappe næver. Men
 siden forgangen høst, da hun kvæstede sin hånd i et
 160 damptærskéværk, og under den fortvivlede kamp for
 tilværelsen, hun derefter havde måttet føre, var hun
 bestandig oftere tyet til fattigfolks store trøster, til
 brændevinens barmhjertighed. Fra det øjeblik det blev
 165 hende klart, at al modstand var forgæves, og at

arbejdsanstalten alligevel ville blive hendes sidste asyl, slap alle tøjler hende af hænde; ... og nu gik hun derinde som et vildt dyr over gulvet, skrækkelig tilredt, med huen gledet bag ad den halvskaldede isse og oversmurt med skarn.

170 En flok støjende mænd og karle, der havde samlet sig i døren, søgte på gemytlig vis at tale hende til rette. Men hver gang en af disse nærmede sig eller blot strakte hånden ud imod hende, krummede hun sig sammen af raseri og stampede i gulvet. Nu og da gik hun hen til vinduet og
175 spyttede ud på drengene, der skreg – og da ville skrålet ikke standse.

Endelig kom sognefogden, som man havde skikket bud efter.

Han kom lige fra tærskeloen – hidsig og varm – med
180 avner hængende i håret og i sine nye grå vadmelsbukser.

Han trængte sig hastig gennem sværmen og ind i stuen, hvor han blev stående midt på gulvet med skrævende ben og hænderne i siden.

Da det omsider gik op for Stine, hvem hun havde for sig,
185 blev hun med et ganske stum og blegnede. Langsomt og

skulende trak hun sig derpå tilbage over gulvet, indtil hun standsede i den inderste krog ligesom i en forsvarsstilling.

Fogden fulgte hende, med øjnene hæftet på hende og hænderne urokkelig i siden.

190 „Du vil vel ikke lægge hånd på fogden,“ sagde han endelig.

Der var nu fuldkommen stilhed ude og inde. Stine var sunken i knæ. Hun holdt ligesom afværgende de sorte, magre, rystende hænder frem foran sig, medens kæberne
195 klaprede som for at tale. Men der kom ingen lyd. Kun øjnene – små, sorte, rædselslagne under den rødplettede pande – hvor de bad!

Det var et grufuldt syn.

Fogden trådte endnu et skridt frem for at tage fat i hende.
200 Men i det samme lød det med en rusten jernstemme ude fra mængden: „A – lad hende være, du!“ ... og straks efter med tre-fire forskellige røster det samme tilråb: „Lad hende være lidt!“

Sognefogden vendte sig ikke. Han havde formodentlig
205 genkendt lange Zacharias Smeds stemme. Men med et pludseligt hastværk fik han ved hjælp af et par hosstående

karle Stines hænder og fødder bundne, hvorpå hun hurtigt af fire mænd og under skolebørnenes fornyede skingren bares ud gennem døren.

210 Der er intet mål for, hvor hun skreg. Det var et skrig, der syntes at måtte nå ud til verdens ende og helt ind i himmelens riger ... I døren brast hyssingen om hendes fødder, og hun begyndte rasende at sparke omkring sig. Da blev der latter blandt de unge karle, der stod hos. Men i en
215 fart fik fogden hende smidt ned i vognhalmen, et par mand sprang op, kusken smækkede på hesten ... og vognen rumlede af sted.

Så var det forbi, og folk skiltes roligt.

Fogden og den lange Zacharias Smed vekslede i
220 forbigående et fast øjekast. Derpå gik de hver til sit.

Lidt efter kom provsten kørende gennem byen i sin magelige landauer.

Formodentlig må han have haft fornemmelsen af noget usædvanligt; thi da han kom til gadekæret, hvor
225 skolebørnene endnu stod forsamlede, lod han vognen holde og spurgte, hvad der var på færde.

Og som med en mund og med huen i hånden svarede da de små i deres uskyldighed:

„Det var bare Stine Bødkers, der kom på kassen!“

230 "Fra Hytterne", Gyldendal